

VESNICE V JIHOČESKÉM POHRANIČÍ

H. Hudečková

Vysoká škola zemědělská, Praha

Rurální společenství zůstávají přes působení urbanizace určitými autonomními pospolitostmi. Při jejich studiu se osvědčuje a je považována za produktivní monografická procedura. S její pomocí zkoumali sociologové z VŠZ Praha v roce 1991 tři české vesnice. Věnovali pozornost otázkám vývoje a současného stavu jejich politického, hospodářského a kulturního systému a problematice dalšího vývoje těchto venkovských obcí. Příspěvek pojednává o vesnici v jihočeském pohraničí, která prošla bouřlivým historickým vývojem. Dnes představuje malou venkovskou obec s příznivými geografickými, přírodními a technickými podmínkami pro rozvoj. V posledním období se zde silně rozvíjí podnikatelská aktivita. Je tu však složitá sociální otázka a zdejší společenství se jeví jako rozporuplné. Rozvoj této obce je možný za předpokladu místní iniciativy, ale také vnější podpory. Ta spočívá zejména v řešení legislativním a v kultivaci místního společenství.

monografická studie; venkovská obec; venkovské společenství; hospodářství; politický systém; kulturní systém; pohraniční oblast

Agrární přeměny v kontextu obnovy a rozvoje venkova se staly v roce 1991 tématem sociologického výzkumu katedry humanitních věd VŠZ Praha. Na rozdíl od sociologických pracovišť výzkumných ústavů není tento výzkum určen decizním orgánům, ale slouží hlavně potřebě výuky sociologie venkova a zemědělství. Z toho vyplývá široký záběr zkoumané problematiky na souvislosti vývoje hospodářského, politického a kulturního systému vesnice. Zvoleným přístupem jsme navázali na tradice vypracování vesnických monografií (Bláha, Galla, Hájek, později Lom). Domníváme se, že jsou osvědčenou a produktivní metodou pro rurální sociologii. Spojují „historický návrat“ se zkoumáním dnešního stavu a námi zvolené výzkumné techniky dovolily zabývat se i otázkami budoucnosti zkoumaných objektů - tří vesnic a jejich společenství.

Kombinujeme studium dokumentů (statistických i místních) s dotazovacími technikami (dotazník, rozhovory) a s pozorováním. Metodologicky zaměřený příspěvek na toto téma chystáme pro příští číslo časopisu. Přesto bych stručně

uvedla, že použitím této procedury a volbou výzkumných technik jsme sledovali více než sociografický popis, který spolu se sledováním historického vývoje byl vstupem k sociologické charakteristice místního společenství, dnešního obecného života a k úvaze o možnostech dalšího vývoje. Proto klademe důraz na kvalitativní metody a ve výsledcích tudíž používáme převážně verbální vyjádření. Jsme si vědomi nebezpečí subjektivismu a nemožnosti zobecňování.

M e n d r a s (1966) uvádí, že monografická procedura je pro zkoumání rurálních společností vhodná, neboť přes působení urbanizace zůstávají autonomními pospolitostmi a jejich studium vyžaduje intenzivní přístup k lokální skutečnosti. Monografická procedura umožňuje doplňovat extenzivní studium problému rozložením jeho totality do zvláštního, určitého společenství. C h a l u p n ý (1933) se domnívá, že každá dobrá monografie je určitým stupněm řešení velkého a nesnadného problému, ale kromě toho má samostatnou cenu jako speciální poznatek s místem v dějinách kultury.

Tento příspěvek stručně seznamuje s částí jedné z vypracovaných monografických studií venkovských obcí. O další části, věnované speciálně zemědělství v dané obci, pojednává následující článek M. Lošťáka. Na rozdíl od klasických vesnických monografií zachováváme anonymitu obce.

Ústřední zemědělská a lesnická knihovna UVTIZ
inv. č. 2682 CHARAKTERISTIKA OBCE 93

Vesnice, která se stala jedním z objektů našeho sociologického výzkumu, je dosídleneckou obcí v jihočeském pohraničí. Leží v příměstské rekreační oblasti s poměrně příznivým životním prostředím. Je typem obce tzv. obytně výrobní, s více než 20 % z ekonomicky aktivních v zemědělství, v průmyslu i ve službách, přičemž zaměstnaní v zemědělství tvoří nejvyšší podíl a pracují převážně v obci (zemědělská výrobní oblast bramborářská). Zaměstnaní v průmyslu a ve službách za práci převážně dojíždějí mimo obec, vyjíždka za prací je více než 50%. Komunikační spojení s okolím (okresním městem i dalšími sídly městského typu) je dobré, stejně jako technická a občanská vybavenost, neboť jde o střediskovou obec. Jsou zde dvě dost zanedbané kulturní památky - kostel a fara (první historická zmínka o obci pochází ze 14. století).

Díky vcelku příznivým životním podmínkám včetně bytové výstavby (výrazná převaha bytů je v rodinných domcích) si tato obec udržuje konstantní počet obyvatel těsně pod 400 osob, s nepatrnou převahou žen, 20% podílem osob předproduktivního a 18% podílem osob poproduktivního věku. Struktura podle povolání je též od 50. let relativně stálá, vzrostl pouze podíl pracujících ve službách.

Vzhledem k příhraniční poloze a nedávné historii je v obci složitá sociální otázka. Není zde problém etnické různorodosti obyvatel. Stále živá je sude-toněmecká otázka. Dále je svízelná situace s „lidským potenciálem“ dosídlenců, která se stále částečně reprodukuje. Je zde více jedinců a rodin s asociálními rysy jednání (trestné činy, různé „pohnuté osudy“ atp.). Ve společenství s vyšší frekvencí takových osob se obtížněji nalézá porozumění při spolužití.

HISTORICKÝ VSTUP

Pro pochopení a vysvětlení vývoje a stavu určité venkovské obce je dobré sledovat mezníky, které měly pro její společenství diskontinuitní funkci, či naopak kontinuitu jeho vývoje podpořily. U naší obce je potřebné vyjít z raného poválečného období spojeného s odsunem sudetských Němců. Je klíčem k pochopení vzniku a formování nového společenství vesnice.

Bylo potřebné i prospěšné seznámit se s obdobím předválečným a válečným. Nebylo lehké dostat se k pramenům. Takové údaje jsme získali díky externí spolupráci s historičkou. V roce 1930 tvořila česká menšina 52 osob, t.j. 12,7 % z celkového počtu 408 obyvatel. Tento počet do roku 1938 poklesl na 38 osob. Po válce zůstala a nebo se vrátila do obce asi 4 % původních obyvatel. Proto můžeme mluvit o vytvoření zcela nového společenství, které nepřejalo sociální organizaci minulého společenství.

Během tzv. divoké fáze odsunu proběhly dvě akce tohoto druhu. Zároveň sem přicházeli noví osídlenci, především ze sousedních okresů a dalších v rámci tohoto kraje, a také ze středních Čech (asi 3/4 ze všech pocházeli z jižních Čech). Byli to nemajetní lidé, kteří svůj příchod spojovali s přáním „udělat se pro sebe“. Dosídlování zde probíhalo velmi rychle a intenzívně (na rozdíl od jiných pohraničních obcí). V roce 1950 dosáhla dosídlenost 90 % předválečného stavu. Popsané první období si i zde právem zasluhuje přídomek „zlatokopecké“. Typických zlatokopů, kteří vydrželi na místě nejvýše tři měsíce, bylo asi 30 %. V dalším období již byly případy odchodů ojedinělé. V krátkém čase vždy přišli noví osídlenci. Při zabírání majetku a uplatňování moci se ve vesnici v tomto období postupovalo podle práva silnějšího - ať již fyzicky, nebo politicky. (Ve volbách 1946 získala v obci KSČ 96 % hlasů.)

Konec prvního „zlatokopeckého“ období datujeme do druhé poloviny roku 1946.

Pak nastalo relativní uklidnění. Noví sousedé se začali poznávat, celková situace se stávala přehlednější a bezpečnější. Tehdy se začíná formovat nové společenství. Specifická situace tehdejšího pohraničí, rysy nových osídlenců

a celkové politické klima té doby dovolily ve vsi vzniknout sice početné úzké, ale mocensky silné skupině, která po celé dlouhé další období obec ovládala na základě provázanosti politické příslušnosti ke KSČ s dispozicí majetkem (který zde měl velmi nízkou cenu) a časem také s příbuzenskými vztahy.

Moc této skupiny byla bez zřetelnějších zábran uplatňována, neboť zde neexistovala kontrapoziční skupina, jejíž působení je tak typické v 50. letech pro vesnice s tradiční selskou kulturou. Této skupině pak byla zavázána početná skupina dalších obyvatel prostřednictvím majetku - přidělováním chalup, polí, dílen, zařízení pro živnosti. Proto i kolektivizace vesnice zde proběhla poměrně velice hladce. Bylo více objektivních důvodů pro vlastní vůli většiny osídlenců ke společnému hospodaření - sami hospodařit neuměli, kolektivizace je zbavila dluhů, nelpěli na majetku, ke kterému snadno přišli aj.. Navíc, do čela kolektivizace se postavil člověk, který pro své schopnosti hospodařit patil pro ostatní za autoritu.

Zatímco v tradičních vesnicích se selskou kulturou přispěla kolektivizace často k rozkladu místního společenství, v naší obci byla procesem, na jehož základě se vytvářela síť společenských vztahů a specifická kultura opřená o společné hospodaření všech, typická silnou politizací veškerého života, příklonem k politice KSČ a ke kultuře socialistického realismu. Přes tento tak říkajíc soulad zájmů dané obce se zájmy širší společnosti prožili její obyvatelé v 2. polovině 50. let krizové období JZD a nelibě nesli obě fáze slučování (1961, 1976) a zařazení do kooperačního obvodu v rámci okresu (1971).

Jedním ze zřetelně se prosazujících důsledků těchto integračních procesů bylo posílení vztahů nedůvěry mezi obcemi sloučenými do společného JZD. I další integrační proces, probíhající v oblasti sídelní struktury, působil ve stejném směru mezi obcemi, ale samotné naší obci prospěl, neboť byla obcí střediskovou (od roku 1964). Z tohoto svého postavení těžila, zatímco okolní obce, zvláště ty, které k naší obci patřily jako její části, velmi strádaly (jedna z nich se opět osamostatnila).

V polovině 60. let začala ochabovat politická aktivita v životě místního společenství. Zatímco však většinou venkovské obce nebyly dotčeny politickými událostmi konce 60. let, v naší obci si dovolíme připodobnit jejich prožívání městu. Přispělo k tomu jednak prostředí, které jsme již dříve označili jako typické silným politickým nábojem, jednak přítomnost sovětských vojsk. Odmítnutí jejich pomoci při sklizni brambor, výrazné působení prověřkové komise v místě, počet „potrestaných“ a další události, o kterých dnes místní občané vypovídají, nasvědčují tomu, že v té době došlo k výraznější diferenciaci místního obyvatelstva podle politických sympatií.

V 70. letech probíhal především integrační proces ve společenství, podpořený výhodami střediskové obce a růstem životní úrovně místních občanů. Rostla technická a občanská vybavenost, bytová výstavba, zařízení pro děti a rekreaci. Na této výstavbě se hodně podíleli zdejší lidé. V oblasti kulturního života lze pozorovat již dosti řídký jev - aktivitu ochotnického divadla.

Klidný konec 70. a začátku 80. let byl pozvolna vystřídán obdobím, které bychom mohli nazvat „rozhýbáním stojatých vod“. Napomohl tomu stále častější výskyt situací s projevem těžkopádnosti centralistického způsobu řízení (typickým příkladem byla nekonečně dlouhá příprava k výstavbě nového sídliště). Změny zprvu zasahovaly především neformální síť sociálních vztahů. Jistým signálem změn ve formální struktuře je průnik nestraníků na MNV. Příchod 90. let opět zasáhl naši obec citelněji, než to bylo na venkově obvyklé.

SOUČASNÁ OBEC A JEJÍ ŽIVOT

Politický systém a občanská aktivita v obci

V současné době v obci působí pouze místní organizace KSČM. Spíš na konto všeobecné společenské situace v červnu 1990 lze připsat, že u voličů z naší obce nezvítězila v parlamentních volbách KSČ. (Podíly hlasů do sněmovny lidu, sněmovny národů a ČNR: KSČ - 26,4, 26,6, 25,6 %; OF 42,9, 41,0, 40,9 %). Proti celookresnímu průměru zde byla více volena KSČ a spojenectví zemědělců, méně pak OF a KDU. Po půlroce, při komunálních volbách, KSČ v obci zvítězila v těsném poměru nad druhým kandidujícím politickým seskupením - OF (51,78 % : 48,21 %). Po rozdělení OF na dvě politické strany již nepůsobí v obci žádná z nich.

Dřívější velmi silná pozice komunistů byla v prvním období po listopadu 1989 oslabena a narušena. Ztratila „jednotu“ svého působení, ale rozhodně ne silný vliv v obci. Další vývoj zřejmě nahrává možnosti pozici si opět upevnit (v poněkud posunuté poloze než tomu bylo dříve), neboť zde nepůsobí politická protiváha. Pravděpodobně se kontrapoziční skupina vytváří ve vznikající vrstvě podnikatelů, opírající své postavení o zájem hospodářský, k němuž se však pojí určité politické postoje. Změny v místní politické moci také ovlivňuje proces generační obměny.

Obecní zastupitelstvo má 11 členů, z nichž 6 kandidovalo za KSČ a 5 za OF. Převládají v něm muži středního věku. Ze všech 11 členů vykonává 7 práci manuální, 4 duševní. Starosta je původně kandidát OF, nyní se cítí být nezávislým. Jeho zástupce reprezentuje KSČ a je pro funkci uvolněn, zatímco starosta je dále zaměstnán. Volební programy obou politických proudů se

výrazně nelišily, neboť byly zaměřeny hlavně na „staré známé nedostatky a neduhy obcí“. Lidé se při volbách (účast byla 87,5 %) spíše řídili výběrem jednotlivců než stran. Na obou kandidátkách se objevili takoví, o kterých se všeobecně ví, že by vykonávat veřejnou funkci nedovedli.

K informovanosti a kontrole práce obecního zastupitelstva by měly sloužit vývěsky, místní rozhlas a veřejná zasedání. Ve vývěškách se uveřejňují kusé informace zásadního charakteru, rozhlas je používán pro informace o veřejných akcích a pracích. Veřejná zasedání jsou navštěvována velmi slabě. Souhrnně platí, že většina obyvatel se stáhla do svého soukromí, o politický a veřejný život se nezajímá. Jako jinde, existuje zde i menší skupina lidí, která je ochotná udělat něco navíc pro obec. Více než s politickými poměry souvisí tato skutečnost s vnitřním založením a povahou těch ochotných.

S velmi rozporným hodnocením se lze na vesnici setkat jak v případě situace kolem voleb a nyníjší situace, tak v případě hodnocení spoluobčanů. Jednou extrémní polohou je odpověď „je zde převaha lidí s dobrým přístupem ke společným záležitostem“, druhý pól pak tvoří odpověď „každého zajímá jen to jeho, panujícím vztahem mezi lidmi je nedůvěra, závist, dokonce i strach jednoho před druhým“. I jinde jsme se pochopitelně setkali s takovým oboupolným hodnocením, neboť všude žijí optimisté a pesimisté, idealisté a škarohlídi. Ale zde lze pocítit výrazněji extrémnější polarizaci, netlumenou středními polohami hodnocení spoluobčanů.

Jako i v jiných vesnicích, relativně nedotčena „revolucí“ zůstala činnost místních hasičů s tradičně nejsilnější pozicí mezi místními spolky. Dále to jsou myslivci, méně již fotbalový oddíl Sokola, a ještě méně ČČK a chovatelé. Rozpadla se místní mládežnická organizace (OF mělo v úmyslu obnovit oddíl Junáka) a Svazarm. Houževnatě si vedou místní ženy. Ač byl jejich spolek zrušen, aktivita pokračuje. Spolkový život obecně je zatížen dvěma hlavními problémy - finanční situací a starostmi každodenního života jak členů spolků, tak i ostatních občanů. Zkrátka není chuť se bavit a na spolkovou činnost nezbyvají síly.

Hospodářský život obce

Přímo v obci působí v současné době středisko zemědělského družstva (o zemědělství v této obci viz podrobně v následujícím článku M. Lošťáka). Pracuje v něm zhruba třetina zde bydlícího ekonomicky aktivního obyvatelstva. Velmi malou část místní pracovní síly zaměstnává dále lesní správa a sektor služeb (obchod, školství). Více než polovina místních ekonomicky aktivních

obyvatel vyjíždí za prací do blízkého okolí, především do 6 km vzdáleného okresního města, s nímž je dobré dopravní spojení.

Z hlediska zaměstnanosti a hospodářského života obce se předpokládá i nadále prioritou zemědělství, ovšem jeho budoucí podoba je nejasná. Zatím nedošlo k propouštění pracovníků (kromě odchodu dohodou) a tlak transformace zemědělství nebyl konkrétně pocítěn. Vedení zdejšího zemědělského podniku shledává problémy více v subjektivním faktoru - místním lidskému potenciálu - a méně v objektivních podmínkách daných zemědělskou politikou, organizací a řízením, používanou technologií v zemědělství. Celková situace s řešením zemědělské otázky v obci je jedním z jejích největších problémů i proto, že družstvo dříve pro obec vykonávalo mnoho potřebných prací.

Soukromé rolnické hospodaření se místním lidem nejeví jako perspektivní. Dnešní generace zemědělců není připravena univerzálně a také jen ojediněle se najdou ti, kteří by byli potomky hospodářů. Jeden takový v obci hospodařit začal. Druhý, který zde zatím nebydlí, se k tomu chystá. Většina místních obyvatel je se zájmem pozoruje a považují je za zvláštnost. Řada soukromníků z širokého okolí prý zastává názor, že pro zemědělské podnikání jsou dnes podmínky horší než dříve. Kromě objektivních nedostatků nefunguje přenos potřebných informací a poradenské služby. Převládá postoj, že zemědělská politika podporuje tendenci, aby se lidé do samostatného hospodaření nepouštěli. Pokud tedy začínají nebo se chystají podnikat zemědělci, neomezují své podnikání právě jen na zemědělství.

Do soukromého podnikání jsou vkládány velké naděje, neboť v některých oblastech hospodářské činnosti se zde na venkovské poměry poměrně rychle rozbíhá. K 16.10. 1991 bylo registrováno 23 místních podnikatelů, z nichž však jen cca 1/4 má toto podnikání jako hlavní výdělečnou činnost. Podniká se v oblasti řemesel (především stavebních), služeb (opravárenství a údržba průmyslového zboží, ubytování a pohostinství, osobní služby) a obchodu, ale též potravinářské výroby. Na jedné straně jsou s podnikáním v obci spojovány určité negativní jevy, svědčící o jisté renesanci „zlatokopeckých“ způsobů jednání, na druhé straně je se vznikem podnikatelské vrstvy spojována naděje na znovuoživení vesnice, a to nejen v oblasti hospodářského života. Postoje lidí k podnikání jsou z obecného hlediska příznivé, ale výrazně se různí podle vztahu ke konkrétním podnikajícím subjektům. Všeobecně se ví, jakým způsobem někteří k majetku přišli a jiní ho pozbyli. Všeobecně se ví i to, kdo a jakým způsobem dnes uplatňuje na majetek nárok. A tak se podle jednotlivých případů buď probouzí důvěra, nebo roste nedůvěra k jednotlivým podnikatelům v obci. Tyto skutečnosti ve

spojení s legislativními nedostatky a byrokratismem vedou k velmi četným názorům, že provádění restitucí v obci přinese více zla než užitku.

Samotná obec disponuje byty, kulturními a rekreačními objekty a zařízeními, půdou a lesy. S výjimkou bytů, které by ráda prodala nájemníkům, nemíní nic z dalšího majetku ani prodávat, ani s ním podnikat, ale pronajmout. Dříve slušné příjmy z rekreace se nyní ztenčily. Obecní rozpočet je napjatý. Vlastní příjmy tvoří zhruba třetina celkových příjmů a existuje stále silná závislost na přerozdělených prostředcích a dotacích.

Místní společenství

Místní společenství můžeme charakterizovat určitými typickými rysy a projevy:

- Na rozdíl od jiných vesnic zde nejsou zřetelná rezidua tradiční venkovské kultury s hodnotami vztahu k půdě, gruntu, přírodě, krajině a majetku nashromážděnému pokoleními rodu.

- Zřetelné je naopak ožívání sklonu ke „zlatokopectví“, které má své negativní stránky (neúcta k práci a majetku druhého), ale také pozitivní ve směru podpory rozvoje podnikavosti na základě vysoké angažovanosti ve vlastní prospěch.

- Při zkoumání života obce vyvěrá stále na povrch rozporuplnost, roztržitost, nejméně dvojlíniovost vývoje, což lze pozorovat v častosti diametrálně odlišných názorů a postojů skupin obyvatelstva na probíhající procesy a společenské jevy (proto se obtížně hledají společné rysy).

- Velmi časté jsou sousedské nešvary, nedorozumění a hádky, spočívající pravděpodobně v rozličnosti povah a zvyků lidí, nevyvážených prvky společně vytvořené kultury, které by sousedy spojovaly.

- Společný prvek je možno sledovat pod pojetím obce jako „domova“ - pod tímto pojmem usedlíci rozumí spjatost s místem, kde bydlí, vychovávají děti a pracují („bydlí“ však v sobě málo obsahuje zvelebování širšího prostředí než svého bytu a „pracují“ nejčastěji obsahuje práci přímo v obci).

- Zřetelný je nedostatek kulturního potenciálu v místním společenství, chybí zde osobnosti. V minulosti v obci působili tři osobnosti typu „dobrý hospodář“, „farář“ a „osvětář“. Dnes patří mezi osobnosti „místní mocný muž“ (působil spíše negativně, z veřejného života již odešel) a „podnikatel“ (i ten je již šedesátiletý).

- Dosud chatrný je systém neformální společenské kontroly (budovaný teprve necelé půlstoletí), který by se opíral o společně přijaté hodnoty a normy pro

jednání; tento stav je zřejmě ovlivněn i do nedávna velmi silným působením systému formální společenské kontroly opřené o politickou moc.

- Výrazný je zájem o politickou oblast života, přestože tato vlastnost není charakteristická pro většinu místních občanů.

Nedostatečně vytvořený vztah k soukromému vlastnictví půdy, o který se opíraly základní hodnoty tradičního venkovského společenství, asi spolupůsobil na to, že v době, kdy se takové společenství „rozbíjelo“, si zde naopak lidé více pomáhali a společenství budovali. Snadné získávání majetku dosídlenci, které organizovala vytvářející se úzká, ale silná mocenská skupina, dalo v obci základ pro vytvoření sítě sociálních vztahů na bázi závazků vděčnosti těch, kteří dostávali, vůči těm, kteří rozdávali (tzn. přišli dříve, ovládli prostředí a ujali se rozhodování o uzavřené společnosti ve specifických podmínkách pohraničí a ve specifické situaci 50. let).

Náboženský život v obci je velmi okrajovou záležitostí. Boj s religiozitou, tak typický pro období združstevňování vesnice, zde neprobíhal, nebylo to třeba díky kultuře dosídlenců. Faráři v této silně komunistické obci klidně žili a nebyli nebezpečným prvkem v žádném období jejího vývoje.

DŮLEŽITÉ SOUVISLOSTI DALŠÍHO VÝVOJE OBCE

Výsledky dotazníkového šetření u zemědělského obyvatelstva obce svědčí o relativně vysokém ekonomickém a politickém vědomí a zároveň o nízkém ekologickém uvědomění ve vztahu k faktorům důležitým pro rozvoj obce (včetně vztahu ke krajině, půdě, hospodaření a práci). Do ekologických faktorů zahrnujeme nejen vztah k přírodnímu, ale také ke kulturnímu prostředí vesnice; přesněji řečeno tedy, jde o sociálně ekologické vědomí.

Jako i jinde, obecní zastupitelstvo preferuje potřebu řešení ekologického hospodářství (hlavně čistička odpadních vod a skládky) a technické infrastruktury (především vodovod, veřejné osvětlení a doprava). Tyto rozsáhlé akce vyžadují dotace a spolupráci s okolními obcemi a podniky. Ovšem konkrétní projekt takové spolupráce neexistuje.

Pokud jde o občanskou vybavenost, předpokládá se nadále převaha jejího řešení soukromým sektorem. V dnešní a blízké době nebude pro nakupení problémů „existenčního“ charakteru věnována pozornost údržbě kulturních památek. Vzhledem k celkové situaci stagnuje dříve velmi se rozvíjející rekreační funkce, ale v této oblasti nejsou představitelé obce pesimističtí.

Za hlavní těžkosti a problémy, neřešené či svízelně řešitelné, se v obci všeobecně považují:

- Budoucnost zemědělského podniku, v obci jediného podniku, zaměstnávajícího téměř 70 občanů v produktivním věku (nevidí se možnost, že by v obci vznikl jiný podnik, který by absorboval výraznější část místní pracovní síly).

- Legislativní řešení jednak podílu venkovských obcí na rozhodování o územní správě širšího regionu (města jsou upřednostňována), jednak skutečné nezávislosti (samostatnosti) obcí v souvislosti s jejich finančním a ekonomickým potenciálem.

- Přežívající monopol Jednoty v oblasti obchodu.

- Rostoucí kontrapoziční postoje mezi zastupitelstvem a občany vlivem nutnosti ukládat poplatky.

- Nedostatek v lidském potenciálu obce.

- Opět otevřená sudetoněmecká otázka (týká se však pouze starších generací).

- Nedostatečná vybavenost zastupitelstva pro koncepční práci v rámci územního plánování (odborná, informační, finanční a technická).

- Potřeba řešení veřejně prospěšných (nevýdělečných) služeb v obci.

V obci není vypracován program obnovy a rozvoje. Chybí k tomu již zmíněná vybavenost zastupitelstva, zejména pak podklady a bilance místních zdrojů a základny pro hospodářskou činnost a pracovní příležitosti, a dále pro rozvoj kulturního a rekreačního potenciálu. Obecní zastupitelstvo ví, že setrvává pouze u jednotlivých technických řešení palčivých problémů obce.

ZÁVĚRY

Již na první pohled nepůsobí naše obec jako typická česká vesnice s charakteristickými stavbami statků a chalup. Když se nám podaří proniknout pod povrch, lze se domnívat, že zde žije rozporuplné společenství. Diskontinuitní proces v důsledku války a následného odsunu Němců, další vývoj charakteristický přílišnou politizací života, ale také vliv příměstské polohy, vytvořené komunikační sítě a častost vyjížděky za prací, to jsou faktory, které rozmělněly a rozmělněly tendenci k integraci a ponechávaly poměrně značnou část obyvatel vně či na okraji vytvářeného společenství.

Na druhé straně v důsledku stejných historických vlivů přispěla v této dosídlenecké vesnici k vytvoření prvků společné kultury nového společenství kolektivizace (působila zde v podstatě opačným směrem než v tradičních vesnicích se selskou kulturou). Na jejím základě se vlastně tvořila síť sociálních vztahů v obci s nerozvinutým sousedstvím a systémem sociální regulace. Nově utvářené společné hodnoty a normy pro sociální jednání byly silně ovlivněny kolořitem socialistické revoluce. Místní sociálně kulturní prostředí příliš vyso-

kou úroveň nemělo, což se dodnes do jisté míry reprodukuje. Lze se zde setkat s vyšší frekvencí tzv. sociálně nepřizpůsobivého jednání.

V podstatě jedinou referenční skupinou, která v obci brzy vznikla a dlouhou dobu držela místní moc, byla politicky mocenská skupina, jejímuž působení „nahrála situace prokádaného pohraničí“. Mám tím na mysli situaci, kdy se mnoho místních obyvatel podílelo na výkonu služby v branných a bezpečnostních složkách (typické je především zařazení do pomocné stráže VB). Právě tato skupina byla z větší části subjektem tvorby místních společenských hodnot a norem, které ostatní občané z více důvodů buď dobrovolně přijali a připojili se k jejich prosazování (na základě mocenských svazků propojených s majetkovými a příbuzenskými) či jim byly oktrojovány (skupina pasivně rezistentních). Tak jako tak měla referenční skupina moc své hodnoty a normy prosadit. Typická rozporuplnost místního společenství, kterou jsme měli možnost pozorovat, je jistě i důsledkem tohoto převládajícího mechanismu v sociální organizaci obce.

Potom nás napadá otázka: Je toto společenství schopné rozvoje? A za jakých podmínek lze rozvoj předpokládat?

Uvažujeme-li o tom, shledáváme zejména objektivní podmínky, které mohou rozvoj podpořit:

- Příznivá geografická poloha (blízkost okresního města jako centra místního trhu, přirozená spádovost této obce, trvající již od feudalismu, nynější otevřenost hranic, umožňující výměnu informací různého druhu).

- Relativně slušně vybudovaná technická infrastruktura a občanská vybavenost (zdůrazňuji pak především telekomunikace a silniční síť).

- Nadějně se rozvíjející soukromé podnikání v obci, které se orientuje nejen na služby, ale také na potravinářskou výrobu.

- Relativně hodnotné a atraktivní přírodní prostředí, vhodné k plnění rekreační funkce obce.

Ze subjektivních předpokladů můžeme jako „rozvojové“ připočítat:

- Stabilizovaný vývoj počtu obyvatel a jeho relativně příznivou strukturu (přestože jde o malou obec do 500 obyvatel, je zde nízký podíl osob v poproduktivním věku).

- Zjištěné relativně silné „ekonomické vědomí“ obyvatel (vyplývá z provedeného dotazníkového šetření mezi zemědělským obyvatelstvem v obci) a ochota k podnikání, která se začíná realizovat.

- Nezátíženost rigidními prvky tradicionalismu, které jsou typické pro zemědělské vesnice (projevují se často v celkové nechuti ke změnám a nadměrném lpění na tradicích a zvycích).

Další podmínky a předpoklady, především ty subjektivní povahy, lze shledávat jako problémové, které by mohly případný možný rozvoj brzdit. Máme na mysli především mnohokrát diskutovanou otázku kulturního potenciálu místního obyvatelstva, zjevného v postojích svědčících o nízkém ekologickém a občanském vědomí a v převládajícím mínění, že to má být někdo jiný, kdo problémy vyřeší. Jako i jinde, nenajdeme v této obci dost vůdčích osobností.

Premýšlíme-li o možnostech kultivace sociálně kulturní úrovně místního společenství, nelze navazovat na tradici venkovské kultury (typické vztahem k půdě a přírodě vůbec). Přestože jde o obec s vysokou zaměstnaností v zemědělství (a to je další kritický moment pro vývoj v obci), nelze se domnívat, že by zde mohlo dojít k renesanci těch prvků kultury, které jsou dnes nalézány jako „rustikální modely sociálních vztahů“. Není to možné jednoduše proto, že se v místním společenství nikdy nezrodily.

Bylo by možné očekávat, že pro rozvoj bude působit vytvoření vrstvy malopodnikatelů, pokud ovšem nepřevládnou „zlatokopecké“ způsoby jednání (ve srovnání s šetřením v dalších dvou obcích jsme zde zaznamenali nejvíce negativní postoje k podnikatelům obecně, do nichž se však jistě promítají místní zkušenosti). V souvislosti s nimi můžeme uvažovat o nastolení osobité příměstské kultury, jejímž nositeli se mohou stát. Obojí - nastolení nové vrstvy a hledání nových kulturních vzorů - je spojeno s nástupem mladé generace, nezatížené sudetoněmeckou otázkou. Tato generace též může prosadit změnu mechanismu stratifikace místního společenství a nahradit politické principy hospodářskými principy vrstvení společenství.

Aby šlo o prospěch obce, ne pouze jednotlivců, je v této vesnici třeba:

- kultivovat místní společenství (růst občanského, právního, ekologického a celkového kulturního vědomí);
- hlídat, aby lidé nepřicházeli k majetku bez práce a vlastního přičinění (tento rys byl až příliš často typický, neustále se reprodukuje, a proto jsou velké obavy spojovány s restitucemi);
- vytvořit určité adekvátní formy kolektivní práce, zejména v zemědělství a pro zemědělství;
- dbát na to, aby život místního společenství nebyl politizován, ale zkulturován.

Všechny uvedené body lze řešit jen v souhrě objektivní podpory včetně jejího institucionálního zajištění a místní iniciativy. Samotná iniciativa neuspěje již proto, že zde chybí osobnosti, dostatek odbornosti a podpory zevnitř.

Literatura

CHALUPNÝ, E.: Sociologie. Díl první: Základy. Svazek druhý: Vědecká metoda. Sociologie a život, Praha, Melantrich 1933.

MENDRAS, H.: La Sociologie rurale, in Aspects de la Sociologie française. Paris, Les Editions Ouvrieres 1966.

Došlo 2.3. 1992

H. HUDEČKOVÁ (Agricultural University, Prague): The Village in Southern-Bohemian Borderland

The rural societies remain to be particular autonomous communities regardless of the impact of urbanization. The monographical method is still proved to be a good one and is considered to be the productive one. With the help of this method the sociologists from the Department of Human Sciences at the Agricultural University Prague investigated three Czech villages in 1991. They dedicated their attention to the questions of development (since the 1930 and in the case of necessity they worked also with older data) and present state of their political, economic and cultural system. They were also engaged in the problems of today's development of these villages with respect to both specific local conditions and the overall social situation in ČSFR where the new social system is searched for.

The paper deals with the village in the Southern-Bohemian borderland which went through impetuous historical development in the connection with the Sudeten Germans transfer. The population there was literally exchanged and a quite new community began to form. The impact of the Sudeten German question is there actual up to now. These features are typical not only for the investigated village but also for a lot of others in Bohemian and Moravian borderland. The position near the state frontier (and the consequences of it represented by the characteristic closed system features - closed society - in relation to surrounding world) and strong politicization of life imprinted the peculiar impression to the development of community of village in borderland.

Today, the investigated village represents a small rural community (approx. 400 dwellers) with the favourable geographic, natural and technical conditions for the development. It is a suburban village with the developed net of communications, with the relatively good natural and ecological environment suitable for the recreation and with relatively developed facilities. It all influenced the stability of population - the number of it is not decreasing, it has been keeping on the same level since the 1950s. It is presupposed that in the case when new open society is formed with relation to surrounding world (in our case the frontier with Austria) it will operate in the direction to revitalization though it will not probably bring the positive results only.

In the last period there has strongly developed the entrepreneurial activity - above all in the sphere of crafts (mainly in building), services (repairs, maintenance, accommodation, pub, tavern and hairdresser's), shopping but also small food production (bakery,

sweetshop). The farmers who are typical by their greater hesitation (it is caused both by objective and subjective barriers) here decide for the enterprise in greater degree in comparison with other investigated villages. This enterprise is not limited by farmers only to agricultural activity.

There is a different social question at the village connected with the process of settlement. With regard to the fact that this place community was created for almost 50 years it appears in many aspects as having rather many discrepancies and unstable social organization (especially in the question of common values and norms for social action).

If we think about the further development of this village it can be hypothetically stated that there are possibilities of development though small village is concerned. Above all, the favorable objective conditions (of geographical, natural, ecological, technical and partly also economic character) indicate it.

The question of subjective presumptions of local community for the development is problematical. Cultivation of community cannot be sought in the renaissance of traditions. We presume that the creation of small stratum of entrepreneurs and the establishment of peculiar suburban culture will play the pro-development role. Both conditions are connected with the coming of young generation which is not burdened by former strong politicization of life and by the fears of the solution of Sudeten German question. This generation could assert even the change of formerly prevailing mechanism of local community stratification - to replace political principles of stratification by economic ones. It is necessary to cultivate all the community in the direction of creation of civic and legal consciousness so that the development could help to the profit of village and not only to the profit of individual persons. It is necessary to foster local initiative for the development objectively - by the satisfactory legal solution of basic questions of our society and by the solution of the problems of local self-government and territorial administration.

monographical study; village; rural community; economy; political system; cultural system; border region

Adresa autorů:

Prom. soc. Helena H u d e č k o v á , CSc., Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6-Suchbát
